

МИРОТВОРЧИЙ ІНСТИТУТ ООН: ВІХИ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Прослідковано процес зародження потреби в універсальній організації, що є гарантом міжнародного миру і стабільності, розглянуто виникнення миротворчого інституту ООН.

Ключові слова: організація, міжнародний мир, безпека, миротворча діяльність, конфлікт.

Актуальність проблеми. У ХХ столітті в збройних конфліктах загинуло більше людей, ніж за всю попередню історію людства. Вони стали надзвичайно руйнівними і кровопролитними. Конфлікти перетворилися на один з головних чинників нестабільності на землі. Сучасні конфлікти є загрозою не лише для учасників конфлікту, але й для всієї світової спільноти. Водночас у сучасному світі, який стрімко і динамічно розвивається, міждержавні конфлікти змінилися громадянськими війнами. Розпад біполярного світу зумовив створення нових держав, з'явилися нові види загроз міжнародному миру і безпеці, що зумовило необхідність активізації діяльності універсальної міжнародної організації – ООН.

У врегулюванні міжнародних криз і конфліктів на сучасному етапі саме на ООН покладена головна відповідальність з підтримки міжнародного миру і безпеки. Слід зазначити, що ООН була створена для об'єднання всіх держав з метою протидії загрозам міжнародному миру і стабільності. Таким чином, міжнародний мир і безпека багато в чому залежать від результатів діяльності ООН, консолідації зусиль світової спільноти у боротьбі з новими загрозами міжнародному миру і стабільності.

Метою автора було показати у стислому аналізі історичних віх створення ООН її завдання у врегулюванні міжнародних конфліктів. Відповідно до цієї мети простежено

Репін Ігор Володимирович, кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник Наукового центру, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Репін І.В., 2012

процес зародження потреби в універсальній організації, що є гарантом міжнародного миру і стабільності, розглянуто етапи її створення

Джерельна база дослідження. У процесі роботи були використані численні роботи російських і зарубіжних політологів, істориків [3; 4; 5; 7; 10]. Основними джерелами для автора статті були документи ООН, головним з яких є Статут ООН, що містить принципи міжнародних відносин, а саме: національного самовизначення, суверенної рівності держав, заборону на застосування сили у міжнародних відносинах, затвердження фундаментальних прав людини тощо.

ООН була створена для об'єднання всіх держав для протидії загрозам міжнародному миру і стабільності. Але досягнення цієї мети є нереальним доти, поки всі члени міжнародного співтовариства не усвідомлять того факту, що реалізація їх власних інтересів не можлива без втілення колективних інтересів усієї світової спільноти. Згідно зі своїм статутом ООН несе головну відповідальність за підтримку міжнародного миру і запобігання конфліктам. Одночасно миротворча діяльність щодо врегулювання криз (Балканські війни, іракська криза тощо) показала, наскільки різними є підходи держав – членів організації до проблем врегулювання конфліктів і використання силових заходів.

Друга світова війна довела необхідність створення коаліції держав для підтримки миру і запобігання новій війні. Проблема післявоєнного світового устрою була головною на той момент і однією з головних тем обговорення на Потсдамській, Тегеранській і Ялтинській конференціях [1]. Гостро постало питання про створення системи колективної безпеки, про об'єднання зусиль союзницьких держав щодо створення Організації Об'єднаних Націй.

Поява ООН була зумовлена низкою об'єктивних чинників військово-стратегічного, політичного, економічного розвитку суспільства кінця другого тисячоліття. Створення ООН стало втіленням одвічної мрії людства про такий устрій і організацію міжнародного життя, які позбавили б його від нескінченності війн і забезпечили б мирні умови життя народів, їх поступове просування шляхом соціально-економічного прогресу, процвітання і розвитку, вільного від страху за майбутнє.

В результаті версальсько-вашигтонської системи Версальської угоди у 1919 р. була заснована міжнародна організація – Ліга Націй. Цілі Ліги Націй включали: роззброєння, відвертання військових дій, забезпечення колективної безпеки, врегулювання суперечок між країнами шляхом дипломатичних переговорів, а також поліпшення якості життя на планеті [2, 709]. Втім організація, котра формально існувала для забезпечення колективної безпеки та підтримки миру, не досягла жодних істотних результатів і безсило спостерігала за ходом Другої світової війни.

Проте сприяння міжнародній безпеці було далеко не єдиною функцією Ліги Націй. Це була перша організація, створена для того, щоб регламентувати відносини між державами. Її головним нормотворчим досягненням було активне сприяння прийняттю пакту Бриана-Келлога у 1928 р. Сторони, які підписали цей пакт (спочатку Франція і США, згодом ще 48 держав), брали на себе зобов'язання врегулювати будь-які міжнародні суперечки мирними засобами і відмовитися від війни як від засобу досягнення національних інтересів. Це був перший міжнародний документ, де країни добровільно взяли на себе певні зобов'язання з метою уникнення подальших збройних конфліктів. Ліга Націй постраждала від того, що не мала достатніх засобів впливу на держави, які порушили прийняті міжнародні норми (ООН виправила помилку своєї попередниці за допомогою організації Ради Безпеки). Фактично Ліга Націй розвалилася за своєю даремністю ще у 1939 р., але документально її діяльність була припинена в квітні 1946 р. рішенням спеціально скликаної Асамблеї [3].

Світові держави продовжували шукати шляхи для втілення ідей колективної безпеки, оскільки жахи Другої світової війни ще більш переконали їх у необхідності створення нової міжнародної організації, яка могла б відповісти на ті виклики, яким не здатна була протистояти Ліга Націй. Проект створення такої організації та її Статуту були запропоновані на Конференції чотирьох держав – США, СРСР, Великобританії та Китаю в Думбартон-Оксі, а з квітня по червень 1945 р. була спеціально скликана конференція в Сан-Франциско, яка отримала назву Конференції Об'єднаних Націй, де п'ятдесят держав-засновників підписали Статут новоствореної міжнародної організації [2, 935].

День набуття чинності Статуту ООН – 24 жовтня 1945 р., коли на зберігання уряду США була подана остання двадцять дев'ять ратифікаційна грамота – офіційно вважається початком існування ООН [4]. За рішенням Генеральної Асамблеї, яке прийнято у 1947 р., день набуття чинності Статуту ООН був офіційно оголошений “Днем Об'єднаних Націй” і урочисто відзначається щорічно в країнах–членах ООН [5].

Статут ООН втілює демократичні ідеали, які знаходять своє відображення, зокрема, в тому, що статут затверджує основні права людини, гідність і цінність людської особистості, рівноправ'я чоловіків і жінок, закріплює рівність великих і малих народів.

Статут ООН вважає своїми основними цілями підтримку міжнародного миру і безпеки, залагоджування мирними засобами, згідно із принципами справедливості і міжнародного права, міжнародних суперечок і ситуацій. У ньому підкреслюється, що головними органами ООН є Генеральна асамблея, Рада Безпеки, Економічна Соціальна Рада, Рада з Опіки, Секретаріат і Міжнародний Суд [6]. Основні принципи діяльності цієї організації розроблялися ще до закінчення війни і були узгоджені на конференції представників СРСР, США і Великобританії 21 серпня – 7 жовтня 1944 р. у Думбартон-Оксі [7, 8]. Зусилля учасників конференції були спрямовані на створення такої організації, яка була б справжнім інструментом миру і міжнародної безпеки та виходила б з принципів рівності й справедливості, головним завданням якої був би колективний пошук шляхів досягнення стабільності, заснованої на мирі та взаєморозумінні.

Й. Сталін, Т. Рузвельт і В. Черчилль обговорювали питання про нову форму міжнародної організації, адже було зрозуміло, що необхідно об'єднати зусилля. Черчилль розробив схему, відповідно до якої влада зосереджувалась у трьох регіонах: європейському, американському і тихоокеанському. Захищаючи інтереси СРСР, Сталін виступав проти цієї схеми, оскільки боявся, по-перше, посилення впливу США і Великобританії; по-друге, втрати позицій СРСР на світовій арені. Але водночас він усвідомлював, що існує можливість втрати зв'язків з союзниками.

У 1943 р. в Москві були розроблені принципи міжнародної організації, заснованої на суверенній рівності всіх

держав-учасниць. У своїй книзі “Світова політика” Пітер Кальвокорессі висловлює думку, що ООН є переглянутим варіантом Ліги Націй [9]. Але головна відмінність Організації Об’єднаних Націй від Ліги Націй полягає в тому, що Статут Ліги Націй не забороняв війни. У Статуті ООН санкціоновано застосування міжнародних і національних сил з метою самооборони. Рада Безпеки ООН також визначила, що конфліктна ситуація, пов’язана із застосуванням сили, є загрозою для світової спільноти і актом агресії. Якщо такий факт виявлено, то всі члени ООН повинні вжити заходів стосовно правопорушника. Для застосування сили досить більшості голосів членів РБ ООН і згоди всіх п’яти постійних членів. Таким чином, Організація Об’єднаних Націй стала центром злиття інтересів країн у запобіганні нових воєн і конфліктів [10].

У 1945 р. на Ялтинській конференції глав урядів трьох союзних держав антигітлерівської коаліції – США, СРСР, Великобританії були прийняті основні принципи післявоєнного устрою світу [8]. А на конференції у Потсдамі, яка проходила з 17 липня по 2 серпня 1945 р., були прийняті рішення, які стали основою післявоєнного мирного устрою [11].

Ідеали й загальні цілі народів, урядів, які об’єдналися для створення ООН, виражені в Преамбулі Статуту ООН: “...наші уряди через представників, що зібрались у місті Сан-Франциско, висунули свої повноваження, які знайдені в належній формі, погодилися прийняти нинішній Статут Організації Об’єднаних Націй і сьогодні засновують міжнародну організацію під назвою – Об’єднані Нації” [12].

За час діяльності організації було багато перемог і досягнень, але й чимало і труднощів. Незважаючи на перемоги і поразки, безперечним є той факт, що завдяки ООН вдалося врегулювати десятки конфліктів і запобігти виникненню нових конфліктних ситуацій. Багато в чому успіхи і досягнення організації пов’язані з тим, що діяльність ООН має неупереджений та колективний характер і це викликає довіру в сторін, залучених у конфлікт, дозволяє виконувати роль посередника у врегулюванні конфліктних ситуацій.

Безумовна легітимність ООН, пов’язана з універсальністю її складу, а також з тим, що вона є організацією з універсальною компетенцією, оскільки держави мають можливість включати в її порядок денний практично будь-які

питання, що стосуються військово-політичної, соціально-економічної, гуманітарної та інших галузей. Головною перевагою ООН перед іншими міжнародними організаціями є можливість від імені міжнародного співтовариства санкціонувати застосування сили з метою усунення загрози міжнародній безпеці.

Діяльність Організації Об'єднаних Націй з підтримки миру є унікальним і динамічним інструментом, який розроблено Організацією як один із шляхів надання допомоги країнам, що роздираються конфліктами, у створенні умов для встановлення міцного миру. Перша місія Організації Об'єднаних Націй щодо підтримки миру була заснована в 1948 р., коли Рада Безпеки санкціонувала розгортання військових спостерігачів Організації Об'єднаних Націй на Близькому Сході з метою здійснення контролю за дотриманням Угоди про перемир'я між Ізраїлем і сусідніми з ним арабськими країнами [13].

За станом на 31 липня 2012 р. в миротворчих операціях брали участь 82988 військовослужбовців і військових спостерігачів; 13549 співробітників поліції; 5534 міжнародних цивільних службовців (30 червня 2012 р.); 12636 місцевих цивільних службовців (30 червня 2012 р.); 2212 добровольців ООН. 119 країн надають ООН військовий і поліцейський контингенти [14].

З плином часу в діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримки миру відбулась еволюція, щоб ООН відповідала необхідності задоволення потреб різних конфліктів і політичного ландшафту, що змінюється.

Останніми роками також змінився і характер конфліктів. Діяльність Організації Об'єднаних Націй з підтримки миру, що спочатку розглядалась як засіб урегулювання міждержавних конфліктів, все більше застосовується у врегулюванні внутрішньодержавних конфліктів і громадянських війн. Хоч збройні сили, як і раніше, є хребтом більшості операцій з підтримки миру, їх різноманітна діяльність у цих операціях нині включає адміністраторів і економістів, співробітників поліції та юридичних експертів, саперів і спостерігачів за проведенням виборів, спостерігачів у сфері прав людини і фахівців з цивільних питань і питань управління, гуманітарних співробітників і експертів з питань комунікації та громадської інформації.

Слід зазначити, що незважаючи на реформи, перед діяльністю ООН з підтримки миру постають нові складні завдання. Оскільки, по-перше, важко швидко мобілізувати достатні кошти для забезпечення виконання деяких стрижневих функцій миротворців, таких як роззброєння, демобілізація і реінтеграція колишніх комбатантів у суспільстві; по-друге, є проблеми, пов'язані з необхідністю своєчасного виділення державами-членами добре навчених і оснащених військових та поліцейських контингентів, особовий склад яких мав би належну технічну і мовну підготовку; по-третє, все ще бракує вкрай необхідних сил і засобів у таких галузях, як апаратура зв'язку, морські операції, авіація й сили спеціального призначення для заходів у надзвичайних ситуаціях.

Діяльність Організації Об'єднаних Націй з підтримки миру знаходиться у процесі постійної еволюції як з концептуальної, так і з оперативної точки зору, з тим, щоб вирішувати нові проблеми і реагувати на нові політичні реалії.

Висновки. Отже, сучасна миротворча діяльність вимагає великої теоретичної і практичної роботи із залученням різних державних структур. Участь України у миротворчих операціях є важливою складовою внеску країни у сферу зміцнення миру і безпеки у всьому світі. Протягом 2011 р. близько 960 військовослужбовців ЗСУ взяли участь у 11 миротворчих місіях і операціях на територіях 8 країн світу. Організовано та проведено 63 ротації українського миротворчого контингенту та персоналу [15].

Участь Збройних Сил України у міжнародних та багатонаціональних операціях з урегулювання криз стимулює розвиток військ (сил) і сприяє їх відповідальності сучасним вимогам, а також залишається дієвим інструментом нарощування власних оперативних спроможностей.

1. Тегеран, Ялта, Потсдам: Сб. документов [2-е изд. (дополненное)]. – М: Междунар. отношения, 1970. – 416 с.
2. Советский энциклопедический словарь. – М: Сов. энциклопедия, 1986. – 1599 с. – С. 709, 935.
3. *Манькин А.С.* Введение в теорию международных отношений / А.С. Манькин. – М.: Изд. МГУ, 2001. – С. 289.
4. *Лебедева М.* Новые транснациональные факторы и изменение политической системы мира / М. Лебедева // Космополис. – 2003. – №1(3). – С. 38.
5. *Цыганков П.А.* Международные отношения / П.А. Цыганков. – М.: Новая школа, 1996. – С. 284.

6. Устав Организации Объединенных Наций 1945 г. // Международное право в документах / Сост. Н.Т. Блатова. – М., 1982. – С. 196–228.
7. *Арцибасов И.Н.* Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия / И.Н. Арцибасов, С.А. Егоров. – М.: Международные отношения, 1989. – 230 с.
8. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций 1970 г. // Международное право в документах / Сост. Н.Т. Блатова. – М., 1982. С. 4–12.
9. *Кальвокорресси П.* Мировая политика после 1945 года: В 2 книгах. Кн. 2. – М: Международные отношения, 2000. – С. 138–139.
10. *Уткин А.И.* Векторы глобальных перемен: анализ и оценки основных факторов мирового политического развития / А.И. Уткин // Полис. – 2000. – №1. – С. 42, 52.
11. Великая Отечественная война 1941–1945: словарь-справочник / Н.К. Андроников, А.С. Голицин, М.М. Кирьян; под общ. ред. М.М. Кирьяна. – М: Политиздат, 1986. – 559 с. – С. 53.
12. [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.un.org/ru/dokumentes/charter/preamble.shtml.
13. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/peacekeeping/missions/untso/background.shtml>.
14. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/peacekeeping/about/>
15. Біла Книга 2011. Збройні Сили України. – К.: МОУ, 2012. – С. 62–64, 83.

Надійшла до редколегії 02.10.2012 р.

Рецензент: *В.Г. Яровий*, кандидат історичних наук, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Репин И.В.
МИРОВОТВОРЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ ООН: ВЕХИ СОЗДАНИЯ И РАЗВИТИЯ

Прослежено процесс зарождения необходимости в универсальной организации, которая является гарантом международного мира и стабильности, рассмотрено возникновение миротворческого института ООН.

Ключевые слова: организация, международный мир, безопасность, миротворческая деятельность, конфликт.

Repin I.
PEACEMAKING INSTITUTE OF THE UNO: LANDMARKS OF CREATION AND DEVELOPMENT

The process of origin of requirement is traced in universal organization that is the guarantor of the international world and stability, the origin of peacemaking institute is considered the UNO.

Key words: organization, international world, safety, peacemaking activity, conflict.